

Sarıkamış Harekâtı Şehitliğinin Hüzün Turizmi Destinasyonu Yönünden Değerlendirilmesi

Reviewing Sarıkamış Operation Cemetery Destination in Terms of Grief Tourism

BİNALİ KILIÇ^{a,*}

^a Dr., T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Ankara, Türkiye

(Gönderim Tarihi/Received: 03.05.2021; Kabul Tarihi/Accepted: 22.06.2021)

ÖZ Savaş, insanlığın en büyük trajedisidir. Bu trajedilerin unutulmaması, anılması ve o anların hatırlanması savaş alanlarına ziyareti gerektirmektedir. Savaş alanlarının, şehitliklerin ve savaş anıtlarının ziyaret edilmesi hüzün turizmi kapsamında değerlendirilmektedir. Bu çalışma nitel bir araştırma olup ikincil kaynaklardan ve verilerden yararlanılmıştır. Kars ili Sarıkamış ilçesi ile ilgili akademik çalışmaların ağırlıklı olarak kış turizmine yönelik olduğu görülmektedir. Sarıkamış Harekâtı Şehitliğinin hüzün turizmi destinasyonu yönünden araştırmaların ve çalışmaların olmadığı görülmüştür. Bu nedenle Sarıkamış Harekâtı Şehitliği hüzün turizmi destinasyonu yönünden değerlendirilmiştir. Kars ilini ve Sarıkamış ilçesini ziyaret eden turistlerin sayısı ve konaklama süresinin az olduğu görülmektedir. Sarıkamış Harekâtı Şehitliğinin hüzün turizmi açısından gelişimini sağlamak için etkinliklerin tüm yıla yayılması gerekir. Bu etkinlikler kışın; Doğu Ekspresi tren yolculuğu, Sarıkamış ve Ardahan Kayak Merkezi, Ani Örenyeri, Çıldır Atlı Kar Kızakları etkinlikleri ile birleştirilebilir. Yaz mevsiminde ise çeşitli festivaller, şenlikler, yemyeşil doğa ve endemik bitki örtüsü ile kaplı bölgeye kırsal turizm, sağlık turizmi, api turizm, yayla turizmi, dağcılık turizmi, kuş gözlemciliği, mağara turizmi gibi alternatif turizm çeşitleri ile talep artırılabilir. Savaş alanları diğer bir deyiş ile hüzün turizmi destinasyonları ile ilgili öncelikle Türkiye'deki daha sonra dünyadaki savaş alanlarının yerel yöneticileri sivil toplum kuruluşu oluşturmaları savaş alanlarının hüzün turizmi destinasyonuna ilginin arttırılmasına ve tanıtılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sarıkamış harekâtı şehitliği, hüzün turizmi, destinasyon

JEL Sınıflandırması: L83, M31, Z1

ABSTRACT War is the greatest tragedy of humankind. Not forgetting these tragedies, reminiscing them, and remembering those moments require visiting the battlefields. Visiting battlefields, cemeteries and war monuments are considered under scope of grief tourism. The study is qualitative research and secondary sources and data have been used within. It is seen that the academic research regarding Sarıkamış district of Kars province is mainly related with the winter tourism. It is found that there are no research or study by means of grief tourism for Sarıkamış Operation Cemetery. Therefore, Sarıkamış Operation Cemetery has been reviewed in terms of grief tourism. The number and staying duration of the tourists visiting Kars province and Sarıkamış district are found to be low. In order to improve grief tourism for Sarıkamış Operation Cemetery the activities should be held throughout the year. These activities can be combined with winter tourism during the winter season and related with Eastern Express train journey, Sarıkamış and Ardahan Ski Center, Ani Ruins, Çıldır Sleighs activities. During the summer season the tourism demand can be improved via alternative tourism types such as various festivals, feasts, rural tourism for the region full of green nature and endemic flora, health tourism, api tourism, highland tourism, climbing tourism, bird observing, and cave tourism. It is thought that establishing a non-governmental organization for the battle fields aka destinations for grief tourism by the local administrators of the battlefields, first in Turkey then globally should elevate the interest shown to and promote grief tourism.

Keywords: Sarıkamış operation cemetery, grief tourism, destination

JEL Classification: L83, M31, Z1

* Sorumlu yazar / Corresponding author.

E-posta adresi / E-mail address: kilicbinali@gmail.com (B. Kılıç)

1. GİRİŞ

İlk çağlardan beri mekân ziyareti ile insanların hüznü duygusu yaşadığı bilinmektedir (Aylan ve Kaya, 2020: 490). Hüznü; gönül üzgünlüğü, gam, keder ve sıkıntı demektir (TDK, t.y.). Hüznü insanları duygusal olarak etkilemektedir. İnsanların, geçmişin acılarını hissetmek, bunlardan geleceğe yönelik ders çıkarmak aynı zamanda manevi bir borç ödeme isteğinden dolayı hüznü konusu yerlere, alanlara ve mekânlara ziyaret düzenlendiği bilinmektedir (Yirik ve Seyitoğlu, 2014: 754). Mekân ziyareti; insanların değer yargılarına, minnet, suçluluk, gurur, acı ve keder gibi duygularına hitap etmesi nedeniyle insan zihnini meşgul edebilme özelliğine sahiptir. Bu duygular insanların ziyaret motivasyonunu arttırmaktadır (Çimen, 2020: 388). Günümüzde ne yazık ki insanlar çeşitli sebepler ile yaşamış ölüm olayını deneyimleme ve anma için de seyahat edebilmektedir. Bu ölüm olayları; doğa ve çeşitli insan eylemleri sonucu ortaya çıkabilmektedir. Deprem, volkanik faaliyetler, seller, çığ, heyelan, savaşlar, hapishaneler, katliamlar, soykırımlar, tecritler, suikastlar, terör olayları, idam ve toplumsal ayaklanmalar ölüm olaylarına örnek olarak gösterilebilir (Aliağaoğlu ve Çiltepe, 2020: 132).

Günümüzde kitle turizmi en güçlü turizm hareketi olmakla birlikte, alternatif turizm hareketlerine ilgi giderek artmaktadır. Alternatif turizm hareketlerinden biri de hüznü turizmidir. Hüznü turizmine yönelik olarak; turistlerin, tur operatörlerinin, destinasyon pazarlamacılarının ve araştırmacıların ilgisi giderek artmaktadır (Jain vd., 2020: 1284). Hüznü turizmi, hüznü mekânlarını ziyaret etmek isteyenlerin istek ve taleplerini organize edilerek ekonomik ve ticari faaliyetlere yansıtılması sonucu ortaya çıkan, özel ilgi ve kültürel miras turizmi kapsamında değerlendirilen bir alternatif turizm biçimidir (Aylan ve Kaya, 2020: 490). Her toplum atalarının başarılarından ve eylemlerinden gurur duyduğu olaylar olmakla birlikte hatırlamak istemediği acı olaylarda vardır. Bu üzücü olayları anmak, olaya saygı göstermek amacıyla yapılan turizm faaliyetlerine hüznü turizmi denilmektedir (Yirik ve Seyitoğlu, 2014: 754). Hüznü turizmi iki önemli sebepten dolayı araştırmacıların ilgisini çekmektedir. Bunlardan birincisi, ölümün mekân ziyareti yönüyle insanların ilgi alanına daha fazla girmesi, ikincisi ise, hüznü turizminin afet alanlarına ekonomik ve sosyal katkı sağlayacağı yönündeki düşüncedir (Korstanje ve Babu, 2015: 127). Hüznü turizmi, tarihte önemli olayların yaşandığı yerleri ziyaret etmeyi ifade etmektedir. Bu ziyaretlerde, anılar canlandırılmakta, gurur, üzüntü ve acılar tekrar tekrar yaşanmaktadır. Görüleceği üzere hüznü turizminin temelinde acı, gurur, hüznü ve kederi tekrar yaşama, empati yapma minnet duygusu ve teşekkür duygusu ile hareket edilerek tarihten ders alınma vardır. Ayrıca hüznü turizmi, toplumsal hafızanın gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir araç olduğu görülmektedir. Hüznü turizmi her şeyden önce yaşamışlıklardan ders çıkarmayı hedefler. Ne yazık ki hüznü turizminin temel çekim unsuru; ölüm, keder, gözyaşı, pişmanlık ve acıdır (Çimen, 2020: 388). Kuşkusuz insanlar geçmişlerini merak etme eğilimine sahiptirler. Bu nedenle insanlar tarihi olayları merak etmekte ve ilgilenmektedirler. Bunun sonucunda vatanını, soyunu, geçmişini, gelenek, görenek ve kültürünü öğrenme arzusunu gidermektedir (Akça, 2016: 67).

Devletler, toplumlar ve bireyler millî kimliklerinin izlerini tarihi olaylarda ararlar. Kuşkusuz, millî kimliklerin izi millet ve devlet kavramlarını oluşturur. Hüznü veya gurur duyulan tarihi olaylar bir milletin geleceğine yön verir ve milletler ancak bu tarihi olaylar ışığında geleceğe bakabilirler (Akça, 2016: 66). Bağımsızlık ve ulusal kimlik kazanma ile Türkiye'ye özgü kurtuluş savaşı mücadeleleri, hüznü turizmi destinasyonlarına konu olabilmektedir (Aksakallı vd., 2017: 215). Bu araştırmanın amacı, Sarıkamış Harekâtı Şehitliğinin hüznü turizmi destinasyonu yönünden incelemektir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Hüzün turizminin ilk örneği Romalılar döneminde toplu idam törenlerine ve Gladyatör oyunlarına dayanmaktadır. Hüzün turizmi kavramı ise ilk defa Lennon ve Foley akademik çalışmalarında yer vermiştir (Alili, 2017: 39). Paris'te 19. yüzyılda morgların ziyaret edilmesi hüzün turizmine örnek olarak gösterilebilir (Stone, 2012: 1565). En güncel haliyle dünyada hüzün turizmi örneğine, Amerika Birleşik Devletlerine 11 Eylül 2001'de yapılan terörist saldırılarının ardından New York Ground Zero'nun ziyaret edilmesi gösterilebilir. Ayrıca, Bosna Hersek'teki savaş izleri, Kamboçya'da ölüm tarlaları, Bosna'daki toplu katliamların olduğu yerler ve Prenses Diana'nın öldüğü yeri görmek için ziyaret edilmesi örnek olarak gösterilebilir (Yirik ve Seyitoğlu, 2014: 754). Hüzün turizmi kapsamına giren alanları ziyaret etme nedenleri şu şekildedir; (1) merak, (2) milli duygular, (3) korkunç olaylardan etkilenme ve (4) empati kurmadır. Hüzün turizmi, işkence, soykırım, beşeri/teknolojik ya da doğal olay sonucu meydana gelen ölümlerin yaşandığı yerler, bunlar için yapılan anıtsal eser ve mezarlık gibi alanlara yapılan ziyaretlerdir (Aliagaoglu ve Çiltepe, 2020: 134). Bu kapsamda Sarıkamış Harekâtı özelinde bakıldığında savaş alanı olarak keder duygusuna hitap ettiği söylenebilir. Kuşkusuz, yaklaşık doksan bin şehidi ağırlayan Sarıkamış, kahramanlığın ve hüznün en büyük abidesidir. En büyük doğa olayı ve kahramanlıkların yaşandığı, dünya tarihini değiştirecek olan Sarıkamış Harekâtı; büyük acılara, ağıtlara, türküye ve romana konu olmakla birlikte, askeri disipline ve stratejilere de konu olmuştur. Kuşkusuz Sarıkamış Hareketine katılan askerlerin şehit olduğu alanların ziyaret edilmesi; halkın duygularının kabarmasına, çetin doğa koşullarında mücadelenin insanlar üzerinde bıraktığı derin yaraları hissetmesine vesile olmakta ve minnet duygusu ile geleceğe hazırlanma psikolojisi ile hareket edilebilmektedir (Alan, 2018: 197). Sarıkamış Harekâtı büyük ve şanlı başarılar ve zaferlerimizle övünüp güç aldığımız kadar ibret, acı ve hüzün ile bakmamız gereken tarihî gerçekliktir. Sarıkamış Harekâtın 'da şehit düşen on binlerce asker, vatan evladının acısı kuşkusuz milletimizin yüreğinde, kalbinde ve hafızasında yıllardır hiç eksilmeden sızısı devam etmektedir (Akça, 2016: 73). Sarıkamış Harekâtı Şehitliğinin insanlık ve askeri tarihteki önemi nedeniyle hüzün turizmi destinasyonu yönünden incelenmesi gerekmektedir. Tablo 1'de Sarıkamış turizmi ile ilgili araştırmalar yer almaktadır.

Tablo 1.

Sarıkamış Turizmi İle İlgili Araştırmalar

Yazar	Konu	Sonuç
Çelik, K. ve Gelibolu, L. (2019).	Sarıkamış Kayak Merkezi'nin Destinasyon Markalaşması Üzerine Bir Uygulama.	Araştırmaya katılanların %50'sinden fazlası Sarıkamış Kayak Merkezi'ni bir destinasyon markası olarak görmektedir.
Gelibolu vd. (2017).	Destinasyon Markalamasında Temel Konular: Sarıkamış Kış Turizmi Destinasyonu Üzerine Nitel Bir Çalışma.	Sarıkamış'ın kış turizmi açısından potansiyelinin yeteri düzeyde harekete geçiremediği görülmüştür.
Demir, M. ve Alım, M. (2016).	Sarıkamış Bayraktepe (Cıbiltepe) Kış Sporları ve Turizmi Merkezine Ait Coğrafi Bir Değerlendirme.	Bayraktepe kayak merkezinin kuruluş yerini ve mevcut durumu analiz edilmiştir.
Eşitti, B. (2018).	Sürdürülebilir Kış Sporları Turizmi: Sarıkamış'ın Potansiyelinin SWOT Analizi ile Değerlendirilmesi.	Sarıkamış'ın sürdürülebilir kış sporları turizmi yönünden gelişimi için öneriler sunulmuştur.
Aydın, A. (2007).	Sarıkamış'ın Kış Sporları Turizmi Potansiyeli Açısından Değerlendirilmesi.	Sarıkamış bölgesinin kış sporları değerlendirilmiştir. Yapılması gerekenler konusunda öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Not. Tablo 1'de görüleceği üzere Sarıkamış ile ilgili akademik araştırmalar kış turizmi ile ön plana çıkmaktadır.

Tablo 2*Dünyada En Çok Ziyaret Edilen Bazı Hüzün Turizmi Alanları*

Alan ya da Çekim Unsuru	Yer	Açıklama
Ground Zero 11 Eylül Anıtı	New York (A.B.D)	11 Eylül 2001’de yapılan terör saldırısında yaklaşık 3,000 kişi hayatını kaybetmiştir. Her yıl yaklaşık 1 milyon kişi tarafından ziyaret edilmektedir.
Hiroshima Barış Anıt Parkı	Hiroshima (Japonya)	1945 yılında atılan atom bombası nedeniyle şehir tamamen harabeye dönmüş, yüzbinlerce insan hayatını kaybetmiş ve sakat kalmıştır. Müze, açıldığı tarihten (1955) bugüne kadar 53 milyon kişi tarafından ziyaret edilmiştir.
Kont Drakula Şatosu-Dran Kalesi	WallachiaTransy Ivania (Romanya)	Yıllık 500 bin kişi tarafından ziyaret edilmektedir. Binlerce kişi akıl almaz işkence yöntemleriyle öldürülmüştür.
Pompeii	Naples (İtalya)	M.Ö. 79 yılında Vezüv yanardağının patlaması ile tüm şehir kül ve kızgın lavlar altında kalmış, binlerce kişi taşlaşarak ölmüştür. Yıllık 2,5 milyon ziyaretçisi bulunmaktadır
Leap Kalesi	Coolderry County Offaly (İrlanda)	M.S. 1500’lü yıllarda inşa edilen, perili ve hayaletli kale olarak bilinen bu yer yıllık 800 bin ziyaretçi çekmektedir
Pere-Lachaise	Pere-Lachaise	Paris’in en büyük mezarlığı olup, yıllık 3,5 milyon ziyaretçisi ile dünyada en çok ziyaret edilen mezarlıklardan birisidir.
Alma Bridge	Paris (Fransa)	1997 yılında Prenses Diana’nın araba kazasında hayatını kaybettiği tünel. Milyonlarca kişi tarafından ziyaret edilmektedir.
Arlington National Cemetery	Virginia (A.B.D)	Çoğunluğunu Amerikan iç savaşında ölenlerin oluşturduğu mezarlık, yaklaşık yıllık 4 milyon ziyaretçisi bulunmaktadır.
Alcatraz Federal Hapishanesi	San Francisco Körfezi (A.B.D)	Bir zamanların en yüksek güvenliğe sahip, diğer hapishanelerde sorun çıkaran en tehlikeli mahkûmların tutulduğu yer olarak bilinen hapishane sonradan müzeye dönüştürülmüş olup, yılda 1,5 milyon ziyaretçi çekmektedir
Cernobil Felaketi	Pripyat (Ukrayna)	1986 yılında meydana gelen nükleer santral felaketten sonra kent terkedilmiştir. Bugün yıllık yaklaşık 10 bin civarında ziyaretçisi vardır.
Toplama ve İmha kampı	Auschwitz (Polonya)	1941 ve 1945 yılları arasında 1 milyon insan 3 toplama kampında toplanmış, yaklaşık 150 bini acılar çektilerik soykırıma uğramıştır. Her yıl yaklaşık 1,4 milyon insan ziyaret etmektedir.

Not. “Bir Hüzün Turizmi Destinasyonu Olarak Ulucanlar Cezaevi Müzesi Ziyaretçilerinin Elektronik Yorumlarının İçerik Analizi”, S. Aylan ve İ. Kaya, [2020](#), *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s. 494 makalesinde Fonseca vd.’den yapılan alıntıdan uyarlanmıştır. Telif hakkı Türk Turizm Araştırmaları Dergisi’ne aittir, 2020.

Tablo 3*Türkiye’de En Çok Ziyaret Edilen Hüzün Turizm Alanları*

Alan ya da Çekim unsuru	Yer	Açıklama
Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı	Çanakkale	2018 yılında 2,5 milyon kişi tarafından ziyaret edilmiştir.
Anıtkabir	Ankara	2018 yılında yaklaşık 6,58 milyon kişi ziyaret etmiştir.

Not. “Bir Hüzün Turizmi Destinasyonu Olarak Ulucanlar Cezaevi Müzesi Ziyaretçilerinin Elektronik Yorumlarının İçerik Analizi”, S. Aylan ve İ. Kaya, [2020](#), *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), s. 494 makalesi (telif hakkı Türk Turizm Araştırmaları Dergisi’ne aittir, 2020) ile “Nene Hatun Tarihi Milli Parkı’nın Hüzün Turizmi ve Mabetleşme Yönünden Değerlendirilmesi”, Aksakallı vd., [2017](#), *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)* ÖS-IV: s. 217 makalesinden (telif hakkı Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’ne aittir, 2017) uyarlanmıştır.

3. SARIKAMIŞ HAREKÂTI ŞEHİTLİĞİ

Türkiye halkları Anadolu’da yüzyıllardır var olma mücadelesi vermiştir. Geçtiğimiz yüzyılda Birinci Dünya Savaşı’nda vatan topraklarının parçalanmaması için çok ağır bedeller ödemiştir. Bu bedeller; Çanakkale destanı, Başkomutanlık ve Sarıkamış destanları olup günümüzde hala milletin yüreğinde gurur, sevinç, başarı, meydan okuma ve hüznün bir anda hatırlandığı destanlardır. Sarıkamış Harekâtı, 1914 yılından Allahüekber Dağları’nda doksan bin vatan sevdalısının ağır kış şartlarındaki dondurucu soğukta donarak şehit olduğu yerdir. Sarıkamış Harekâtı’nda, eksi 40 dereceye düşen dondurucu soğuğa ve açlığa rağmen Türk askerinin mücadelesi hafızalarda yerini almıştır (Yirik ve Seyitoğlu, [2014](#): 756). Sarıkamış ilçesi 1878 yılında Rus işgali ile beraber askeri amaçlarla kurulmuş bir yerleşimdir. Sarıkamış’ta turizm için temel çekicilik oluşturacak unsurlar arasında Bayraktepe (Cıbiltepe) Kış Sporları Turizmi Merkezi ile ilçeyi çevreleyen saf sarıçam ormanları ve Allahuekber Dağları Milli Parkı ön plana çıkmaktadır (Demir, [2017](#): 147).

Sarıkamış Harekâtı, “ders alınacak belli başlı yenilgilerdendir”. Fakat unutulmaması gerekir ki, “tarihte zaferler kadar yenilgilerin de millî kimliğin kuvvetlenmesinde rolü büyüktür” (Alan, [2018](#): 199). Sarıkamış Şehitliği; üşüyen bedenleri yakan bir ateş, ümidi kemiren bir kurt, korku ve ölüm, yaralanma, açlık, yorgunluk, ayrılık, acı ve kederdir. Sarıkamış Harekâtı’nın askerlerin bütün imkânsızlıklara rağmen sadakatle ölüme doğru korkusuzca yürüyüşlerini destanlaştırdığı yerdir (Alan, [2018](#): 202-205).

4. AMAÇ, YÖNTEM VE METOT

Sarıkamış Harekâtı Şehitliğinin destinasyon pazarlaması ve hüzün turizmi açısından değerlendirildiği bir akademik çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, literatüre akademik bir çalışmanın kazandırılması hedeflenmiştir. Bu araştırmanın amacı, doksan bin şehidin uyuduğu Sarıkamış Harekâtı Şehitliğinin hüzün turizmi destinasyonu yönünden değerlendirmektir. Çalışma, nitel bir araştırma olup ikincil kaynaklardan yararlanılmıştır.

5. BULGULAR

Sarıkamış Şehitliği, Kars ilinin Sarıkamış ilçesinde bulunmaktadır. Turist ve konaklama sayıları ile ilgili istatistik veriler Kars ili bütününde değerlendirilmiştir. Kars ilini ziyaret eden turistler; Sarıkamış Şehitliği, Sarıkamış Kayak Merkezini, Ardahan Çıldır Gölünü, Ardahan Şeytan Kalesini, Kars şehir merkezini ve Ani Örenyerini ziyaret rotasına dâhil ettikleri bilinmektedir.

Tablo 4

Kars İli 2019 Yılı Tüm Tesislerde Konaklama Sayıları

Aylar	Yerli Ziyaretçi	Yabancı Ziyaretçi	Toplam
Ocak	28.372	315	28.687
Şubat	21.070	715	21.785
Mart	18.312	532	18.844
Nisan	10.517	315	10.832
Mayıs	7.106	424	7.530
Haziran	9.710	729	10.439
Temmuz	10.283	801	11.084
Ağustos	7.995	1.111	9.106
Eylül	8.515	1.809	10.324
Ekim	11.382	576	11.953
Kasım	11.347	339	11.686
Aralık	16.515	365	16.880
TOPLAM	161.124	8.031	169.155

Not. Kars İl Turizm ve Kültür Müdürlüğü (2019) tarafından yayınlanan “Turizm İstatistikleri” başlıklı kaynaktan yararlanılmıştır (<https://kars.ktb.gov.tr>). Tablo 4’te Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün internet sayfasında Kars İli’ndeki konaklama işletmelerinde konaklayan yerli ve yabancı turist sayısı verilmiştir. Tabloda görüleceği üzere yıl içinde Kars’ta konaklayan toplam yabancı turist sayısı 8.031 adettir.

Tablo 5

Kars, Ani Örenyeri Ziyaretçi Sayıları

Yılı	Yerli Ziyaretçi	Yabancı Ziyaretçi	Ziyaretçi Toplamı
2001	3.854	4.378	8.232
2005	8.870	4.890	13.760
2010	11.005	12.654	23.659
2015	15.664	3.511	19.175
2016	39.280	2.402	41.682
2017	58.185	2.340	60.525

Not. Kars İl Turizm ve Kültür Müdürlüğü (2019) tarafından yayınlanan “Turizm İstatistikleri” başlıklı kaynaktan yararlanılmıştır (<https://kars.ktb.gov.tr>). Tablo 5’te Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün internet sayfasında Kars İli’ndeki Ani Örenyerini ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayısı toplamı 60.525 adettir.

Tablo 6*Kars Müze Müdürlüğü, Kars Müzesi Ziyaretçi Sayıları*

Yılı	Yerli Ziyaretçi	Yabancı Ziyaretçi	Ziyaretçi Toplamı
2001	3.956	3.855	7.811
2005	4.130	1.230	5.360
2010	7.400	2.665	10.065
2015	6.583	889	7.472
2016	9.673	381	10.054
2017	14.243	363	14.606

Not. Kars İl Turizm ve Kültür Müdürlüğü (2019) tarafından yayınlanan “Turizm İstatistikleri” başlıklı kaynaktan yararlanılmıştır (<https://kars.ktb.gov.tr>). Tablo 6’da Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü’nün internet sayfasında Kars İli’ndeki Müze’yi ziyaret eden yerli ve yabancı turist sayısı verilmiştir.

Tablo 7*Türkiye’deki Şehitlikler ve Şehit Sayıları*

Şehitliğin Adı	Bulunduğu İl	Şehitliğin yeri	Şehit Sayısı
Şuhut Şehitliği	Afyonkarahisar	Şuhut	Bilinmemektedir.
Büyük Taarruz Şehitliği	Afyonkarahisar	Sincanlı-Akören köyü	500
Cebeci Askerî Şehitliği	Ankara	Cebeci semti	810
Sakarya Şehitler Anıtı	Ankara	Polatlı	140
İnönü Şehitliği	Bilecik	Bozüyük-Suludere Mevkii	141
Kireçtepe Şehitliği	Kireçtepe Şehitliği	Kireçtepe Şehitliği	324
57’nci Alay Şehitliği	Çanakkale	Eceabat-Kanlısirt-Conkbayırı yolunda	567
Yahya Çavuş Anıtı ve Halil İbrahim Mezarlığı	Çanakkale	Seddülbahir köyü-Göztepe mevkiinde	64
Alçıtepe (Kirte) Şehitliği	Çanakkale	Alçıtepe (Kirte) köyü yöresinde	10.000
Edirnekapı Şehitliği	İstanbul	İstanbul	13.000

Not. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Kültür Portalı İnternet Sayfası’nda yayınlanan Türkiye’deki şehitliklere ilişkin bilgilerden yararlanılmıştır (Türkiye Kültür Portalı, [t.y.](#)). Ancak bu bilgiler arasında Sarıkamış Şehitliği’nin yer almadığı görülmektedir.

Tablo 8*Türkiye'nin Milli Parkları*

No	Milli Parkın Adı	Bulunduğu İl	Sit Durumu
5	Başkomutan Tarihi Milli Parkı	Afyonkarahisar-Kütahya-Uşak	Tarihi Sit
6	Beydağları Sahil Milli Park	Antalya	Doğal Sit, Arkeolojik Sit, Tarihi Sit, Tescilli Kültür Varlığı ve Koruma Alanı Turizm Gelişim Bölgesi
7	İstiklal Yolu Tarihi Milli Parkı	Kastamonu – Çankırı	Tarihi Sit Arkeolojik Sit
8	Kop Dağı Müdafaası Tarihi Milli Parkı	Bayburt – Erzurum	Tarihi Sit Tarihi Mevzi
9	Malazgirt Meydan Muharebesi Tarihi Milli Parkı	Muş	Yok
10	Nene Hatun Tarihi Milli Parkı	Erzurum	Şehitlik ve Tabya Koruma Alanı
11	Sakarya Meydan Muharebesi Tarihi Milli Parkı	Ankara	Tarihi Sit Arkeolojik Sit
12	Sarıkamış-Allahuekber Dağları Milli Parkı	Kars – Erzurum	Doğal Sit

Not. Tablo 8’de Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından yapılan Türkiye’deki Milli Parklar’a ilişkin sınıflandırmadan yararlanılmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, [t.y.](#)). Buna göre, Sarıkamış-Allahuekber Dağları Milli Parkı “Doğal Sit Alanı” olarak tanımlanmıştır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Akademik araştırmalar Kars ili Sarıkamış ilçesini daha çok kış turizmi ile değerlendirildiği görülmektedir. Hüzün turizmi destinasyonu yönünden akademik çalışmanın sınırlı olduğu söylenebilir. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Türkiye Kültür Portalı internet sayfası ve Tarım ve Orman Bakanlığı’nın Milli Parklar tablosunda Sarıkamış Harekâtı Şehitliği’ne, şehitlik olarak yer verilmediği görülmektedir. Kars ilini ziyaret eden turistlerin sayısı oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Özellikle serhat illerimizden birisi olan Kars iline coğrafi konumu nedeniyle komşu ülkelerden yeterli düzeyde tercih edilmediği söylenebilir. Kars ilinde ve Sarıkamış ilçesinde turistlerin geceleme süresinin az olduğu görülmektedir. Bu nedenle, yerli ve yabancı turistlerin geceleme sayılarını arttırmak için bölgenin tüm turistik değerlerinin bulunduğu turistik turların hazırlanarak turistlere bir deneyim sunulması gerekmektedir.

Her yıl Ocak ayının ilk haftasında özellikle Sivil Toplum Kuruluşları (Sarıkamış Dayanışma Grubu) ve kamu otoritelerinin öncülüğünde Sarıkamış Şehitlerini anmak için Allahuekber Dağlarına “Sarıkamış Şehitler Yürüyüşü” düzenlenmektedir. Bu yürüyüşe katılım yoğun olmakla birlikte bir gün ile sınırlı kalmaktadır.

Sarıkamış Harekâtı Şehitliğinin hüzün turizmi destinasyonu açısından gelişimini sağlamak için; etkinlikler tüm yıla yayılabilir. Bu etkinlikler, kış turizmi ile birleştirilerek, Doğu Ekspresi tren yolculuğu, Sarıkamış ve Ardahan Kayak Merkezi, Ani Örenyeri, Çıldır Atlı Kar Kızakları etkinlikleri ile birleştirilebilir. Yaz mevsiminde ise çeşitli festivaller, şenlikler, yemyeşil doğa ve endemik bitki örtüsü ile kaplı bölgeye kırsal turizm, sağlık turizmi, arıcılık (apı) turizmi, yayla turizmi, dağcılık turizmi, kuş gözlemciliği, mağara turizmi gibi alternatif turizm çeşitleri ile talep attırılabilir. Bununla birlikte, her mevsimde turizm hareketine katılan yerli ve yabancı turist ile gurbetçilere Sarıkamış Harekâtı Şehitliği gezi rotasına dâhil edilmesi önerilebilir. Sarıkamış Harekâtı ile ilgili Beyaz Hüzün/Sarıkamış adında film yapılmış olsa da Şehitliğin hüzün turizmi açısından katkısının yeterli olmadığı söylenebilir. Bu anlamda film, dizi, söyleşi vb. etkinlikler arttırılmalıdır.

Savaş alanları diğer bir deyiş ile hüzün turizmi destinasyonları yerel yöneticileri, ortak tanıtım, pazarlama ve iletişim platformu kurarak hüzün turizmi destinasyonuna ilginin arttırılmasına katkı sağlayıcı düşünülmektedir.

Beyan ve Açıklama / Disclosure Statement

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

The author has no conflict of interest to declare.

Finansal Destek / Funding

Bu çalışmada herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

No funding to declare for this study.

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı / Author Contribution Statement

Çalışmanın tüm aşamaları yazar tarafından yürütülmüştür.

All stages of the study were conducted by the author.

Etik Kurul İzni / Ethics Board Approval

Bu çalışma etik kurul izni gerektirmemektedir.

This study does not require ethics board approval.

Bu Makaleye Atıf Vermek İçin / To Cite This Article: Kılıç, B. (2021). Sarıkamış Harekâtı Şehitliğinin hüzün turizmi destinasyonu yönünden değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 73-82.

KAYNAKÇA

Akça, H. (2016). Tarihî romandan millî kimliğe: Sarıkamış/Beyaz Hüzün. *Hikmet - Akademik Edebiyat Dergisi*, (4), 66-87.

- Aksakallı, Z., Selçuk, N. G. ve Işık, C. (2017). Nene Hatun Tarihi Milli Parkı'nın hüzün turizmi ve mabetleşme yönünden değerlendirilmesi. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)*, ÖS-IV, 215-240.
- Alan, S. (2018). Sarıkamış/Beyaz Hüzün Romanında savaş ortamının duygular üzerinden aktarımı. *Söylem Filoloji Dergisi*, 3(2), 197-208. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.442235>
- Aliağaoğlu, A. ve Çiltepe, F. (2020). Kömür ve ölümün bulunduğu yer: Hüzün turizmi açısından Soma Maden Faciası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24 (Aralık Özel Sayı), 131-150.
- Alili, M. (2017). Avrupa'daki ve Türkiye'deki hüzün turizmi destinasyonlarının karşılaştırması üzerine teorik bir çalışma. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 37-50.
- Aydın, A. (2007). Sarıkamış'ın kış sporları turizmi potansiyeli açısından değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 203-210.
- Aylan, S. ve Kaya, İ. (2020). Bir hüzün turizmi destinasyonu olarak Ulucanlar Cezaevi Müzesi ziyaretçilerinin elektronik yorumlarının içerik analizi. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 488-504.
- Çelik, K. ve Gelibolu, L. (2019). Sarıkamış Kayak Merkezi'nin destinasyon markalaşması üzerine bir uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(2), 402-420. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.558357>
- Çimen, H. (2020). Hüzün turizminin temel motivasyonları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, 1(47), 386-393.
- Demir, M. (2017). Doğal ve beşeri özellikleriyle Kars ilindeki turizm faaliyetlerinin durumu. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 35, 134-154.
- Demir, M. ve Alım, M. (2016). Sarıkamış Bayraktepe (Cıbiltepe) Kış Sporları ve Turizmi Merkezine ait coğrafi bir değerlendirme. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 33, 241-275. <https://doi.org/10.14781/mcd.38892>
- Eşitti, B. (2018). Sürdürülebilir kış sporları turizmi: Sarıkamış'ın potansiyelinin SWOT Analizi ile değerlendirilmesi. *Turizm Akademik Dergisi*, 5(1), 205-220.
- Gelibolu, L. Samsa, Ç. ve Cengiz, Ö. (2017). Destinasyon markalamasında temel konular: Sarıkamış kış turizmi destinasyonu üzerine nitel bir çalışma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(16), 447-462.
- Jain, D., Madireddy, M., & Rao, R. N. (2020) Potential Assessment of Dark Tourism in India, *International Journal of Management*, 11(8), 1284-1296.
- Kars İl Turizm ve Kültür Müdürlüğü. (2019). *Turizm İstatistikleri*. 31.03.2021 tarihinde <https://kars.ktb.gov.tr/Eklenti/81933,turizm-istatistikleri---2019pdf.pdf?0> adresinden erişilmiştir.
- Korstanje, E. M. & Babu, G. (2015). Dark Tourism: Revisiting Some Philosophical Issues. *e-Review of Tourism Research (eRTR)*, 12(1/2), 127-136.
- Stone R. P. (2012). Dark Tourism and Significant Other Death Towards a Model of Mortality Mediation. *Annals of Tourism Research*, 39(3), 1565-1587.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (t.y.). *Ülkemizin Milli Parkları*. 31.03.2021 tarihinde <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/Korunan%20Alanlar%20Listesi/1-%20Milli%20Parklar.pdf> adresinden erişilmiştir.
- TDK. (t.y.). Hüzün. sozluk.gov.tr adresinde yer alan Güncel Türkçe Sözlük içerisinde. [18.03.2021 tarihinde sozluk.gov.tr adresinden erişilmiştir.](http://18.03.2021.tarihinde%20sozluk.gov.tr%20adresinden%20eri%C5%9Fildi%C4%9Fidir)
- Türkiye Kültür Portalı. (t.y.). *Yurtiçi Şehitlikler*. 31.03.2021 tarihinde <https://www.kulturportali.gov.tr/portal/yurtici-sehitlikler-> adresinden erişilmiştir.
- Yirik, Ş. ve Seyitoğlu, F. (2014, Kasım 13-16). Hüzün turizmi ve mabetleşme süreci kapsamında "Sarıkamış". 15. Ulusal Turizm Kongresi (754-765). Ankara, Türkiye.